

CÜMCÜMENÂME'NİN YENİ NÜSHALARI VE BU NÜSHALARDAN HAREKETLE CÜMCÜMENÂME YAYINIYLA İLGİLİ BAZI DÜZELTME TAVSİYELERİ

Mustafa TOKER*
Muhsin UYGUN**

ÖZ

Cümcümenâme, Hazreti İlyas'a iman etmeden ölen ancak emri altındakilere çok iyi ve cömert davrandığı için Hazreti İsa'ya iman ederek imanla ölmesi amacıyla yüce Allah tarafından yeniden diriltilen Cümcüme Sultan'ın kabirde yaşadıklarının manzum bir şekilde anlatıldığı ibretli hikâyeyi konu almaktadır. Harezmi Türkçesi dönemine ait Cümcümenâme Mustafa Toker ile Muhsin Uygun'un ortak yayını olarak 2020 yılında yayımlanmıştır. Yayında ikisi S. Petersburg ve ikisi Kazan olmak üzere 4 nüsha kullanılmıştı. Aradan geçen 2 yılda yaptığımız araştırmalar neticesinde Cümcümenâme'nin Kazan kütüphanelerinde 6 nüshasına daha ulaştık. Bu nüshalardan ikisi tam, birisi sondan eksik ve üçü ise çok eksiktir. Bu yazının amacı, yeni bulunan bu nüshaları tanıtmak ve yayında kullanılan nüshalardaki vezni ve kafiyeyi bozan bazı kısımların yeni bulunan bu nüshalar yardımıyla düzeltilmesini sağlamaktır. Nüshalarda bazı mısralarda vezin kusurları, bazılarında ise kafiyeye ilgili problemler olduğu görülmektedir. Yazarların ifadesine göre bu kusurların bir kısmı yayında kullanılan diğer nüshalardan hareketle düzeltilmiş, bir kısmı ise bütün nüshalarda aynı şekilde olduğu için müdahale edilmeyerek olduğu gibi bırakılmıştır. Bu yazıda, önce yeni bulunan bu nüshalar tanıtılacak, ardından da yeni nüshalardan hareketle diğer nüshalarda bulunan ve yayına da akseden vezin ve kafiye bozuklukları giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Harezmi Türkçesi, Hüsam Kâtip, Cümcümenâme.

THE NEW COPIES OF THE MANUSCRIPT CÜMCÜMENÂME AND SOME RECOMMENDATIONS OF CORRECTION FOR ITS EDITION

ABSTRACT

The Jumjumanama of the Khwarezm Turkish period was published in 2020 as a joint publication of Mustafa Toker and Muhsin Uygun. Four copies were used in the publication, two in S. Petersburg and two in Kazan. As a result of our research we have done in the intervening two years, we have found 6 more copies of Jumjumanama in Kazan libraries. Two of these copies are complete, one is incomplete in the end and three are fairly incomplete. The aim of this article is to introduce these newly found copies and to ensure that some parts that disrupt the rhythm and rhyme in the copies used in the publication are corrected with the help of these newly found copies. In the copies, it is seen that there are rhythm mistakes in some verses and problems with rhyme in others. According to the statements of the authors, some of these defects were corrected based on the other copies used in the publication, and some of them were left as they were without any intervention, since they were the same in all copies. In this article, firstly, these newly found copies were introduced, and then, starting from the new copies, tried to eliminate the rhythm and rhyme errors found in other copies and reflected in the publication.

Keywords: Harezmi Turkish, Husam Katip, Jumjumanama.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 18.03.2022; Yayına Kabul Tarihi: 01.05.2022

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KONYA; ORCID: 0000-0002-4311-7044, E-posta: mtoker@selcuk.edu.tr

** Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, KONYA; ORCID: 0000-0001-7901-9094, E-posta: muygun@erbakan.edu.tr

Giriş

Cümcümenâme, Hazreti İlyas'a iman etmeden ölen ancak emri altındakilere çok iyi ve cömert davrandığı için Hazreti İsa'ya iman ederek imanla ölmesi amacıyla yüce Allah tarafından yeniden diriltilen Cümcüme Sultan'ın kabirde yaşadıklarının manzum bir şekilde anlatıldığı ibretli hikâyeyi konu almaktadır. Son zamanlara kadar Cümcümenâme hakkında bilinenler, Fuat Köprülü'nün eserlerinde bahsettikleriyle sınırlıydı. Bundan birkaç yıl önce *Yeni Türkiye Dergisi*'nde, eser hakkında o zamana kadar bilinenler dışında yeni bilgiler veren iki çalışma birden yayımlandı. Bu çalışmalardan birisi Mustafa Toker ile Muhsin Uygun'un ortaklaşa hazırladıkları "Hüsam Kâtip'in Cümcümenâmesi" (2019) başlıklı çalışma, diğeri ise Ayşe Çiftoğlu Çabuk tarafından hazırlanan "Cümcüme Sultan Hikâyesinin Harezmi Türkçesi Nüshaları Üzerine" (2019) adlı çalışmaydı. Bu iki çalışma da Harezmi Türkçesiyle yazılmış Cümcümenâme nüshalarını konu alıyordu. Bir yıl sonra Mustafa Toker ve Muhsin Uygun, manzumenin dört nüshasından hareketle Cümcümenâme'yi *Hüsam Kâtip, Cümcümenâme (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizinler-Tıpkıbasım)* adıyla yayımladılar (Toker vd. 2020). Böylece Harezmi Türkçesi dönemine ait bir eser daha bilim dünyasına kazandırılmış oldu.

Cümcümenâme manzumesinin yayımlanmasının ardından eserin başka nüshalarının olabileceğinden hareketle Tataristan'daki kütüphanelerde yapılan araştırmalarda başka nüshalarına ulaştık. Bu nüshalardan ikisi tam, birisi sondan eksik, üçü ise birkaç sayfalık metinlerden ibarettir. Bu çalışmanın birinci amacı, yeni bulunan bu altı nüshanın tanıtılmasıdır. İkinci amacı ise Cümcümenâme metninde bulunan ve mecburen yayına da akseden bazı vezin ve kafiye kusurlarının yeni bulunan nüshalardan hareketle düzeltilmesidir. Toker ve Uygun, çalışmalarında bu vezin ve kafiye kusurlarını zaman zaman düzeltmişler, bazen ise metne çok müdahalede bulunmamak adına dipnotlarda veznin ve kafiyenin kusurlu olduğunu belirterek metni mevcut dört nüshada olduğu şekilde bırakmışlardır (Toker vd. 2020, s. 85-87). Bu çalışmayla, bu durumdaki mısra veya beyitlerin bir kısmı bulunan yeni nüshalar ışığında düzeltilmiştir. Ayrıca yayında karşılaşılan bazı hatalar üzerinde de durularak sonraki baskıların daha mükemmel olması amaçlanmıştır.

1. Cümcümenâme'nin Yeni Nüshaları

1.1. Mirashane Nüshası-1 (M1)

Nüsha, *Tatarstan Respublikası Fenner Akademiyesé G. İbrahimov İseméndegé Tél, Edebiyat hem Sengat' İnstitutu* bünyesinde kurulmuş olan *Yazma hem Muzıkal' Miras Üzegé-Mirashane*'de 863 numarada kayıtlıdır. Nüsha bir mecmua içerisinde bulunmaktadır. Katalog bilgisine göre mecmua 35 varaktan oluşmaktadır. Mecmuanın boyutları 160 x 210 mm'dir. Cümcümenâme bu mecmuanın 10b varacağının son kısımlarında başlayıp 21a varacağının ortalarında sona ermektedir. Cümcümenâme mecmuada *Hikâyet-i Dâstân* başlığı altında verilmiştir. Katalogdaki bilgilere göre nüshanın bulunduğu mecmua içerisinde şu eserler bulunmaktadır:

1. Sultan Kılıç Arslan ve savaşlarından söz eden baş kısmı eksik bir destan
2. Kıssa-i Meryem
3. Hikâyet-i Dâstân
4. Kıssa-i Ajdahâ
5. Hikâyet-i Sıçkan
6. Hikmet-i Hakîm Hoca
7. Kitâb-ı Âhir Zamân

Nüsha tam olmasına rağmen çok yıpranmıştır. Bazı sayfalarda kelime, mısra ya da beyitlerin tamamen okunamaz hâlde oldukları görülmektedir. Katalog bilgisine göre 1781 yılında, Tukayevskiy rayonuna bağlı Aksar (Aksarino) köyünde Bayezit bin Tahir tarafından istinsah edilmiştir. Nüsha, 1977 yılında Agrızskiy rayonunda bulunan Sarı Sattarov kolhozunda V. D. Salawuş tarafından bulunmuştur.

Nüşanın son sayfası hariç diğer sayfalarında 14 beyit bulunmaktadır. Son sayfaya 4 beyit yazılmış, sayfanın geri kalanı boş bırakılmıştır. Nüşada, diğer nüshalarda bulunmayan tek beyit vardır. Bu beyit, müstensih tarafından eklendiği anlaşılan son beyittir. Ancak nüshada diğer nüshalarda bulunan bazı beyitlerin bulunmadığı görülmektedir. Bu durum, nüshanın toplam 287,5 beyit olmasından da anlaşılmaktadır. Verilen rakamdan da anlaşılacağı üzere bir beyitte tek mısra vardır.

Nüşada Arapçadan alınmış ayınlı kelimelerin kimi zaman gayınla yazıldığı görülmektedir. Günümüz Kıpçak grubu Türk lehçelerinde olduğu gibi Tatar Türkçesinde de Arapçadan alınmış ayınlı kelimelerde /ğ/ sesi türemektedir. Bulunduğu coğrafyadan hareketle nüshanın bir Tatar Türkü tarafından istinsah edildiği ve ağız özelliklerinin imlaya yansıtıldığı söylenebilir. Bu kelimelerden birkaçı aşağıda gösterilmiştir:

Hağğa sığın néçe kim kılsañ **ğamel** (221/1)

Her kayusu antég **ğuryân** yörüyür (228/1)

İsî andın soñ **vedâğ** kıldı aña (271/1)

Ğâkıbet mü'min olup çıktı cânı (275/1)

Rahmetiñ deryâsını kılgıl **ğatâ** (285/2)

Nüşada zaman zaman çift dudak v'sinin (w) kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır Bu ses (ف) harfiyle gösterilmiştir:

Ne közi qalmış ne **gewdesi** (30/1)

Muhteşem kıllar yana ét **aw** için (59/2)

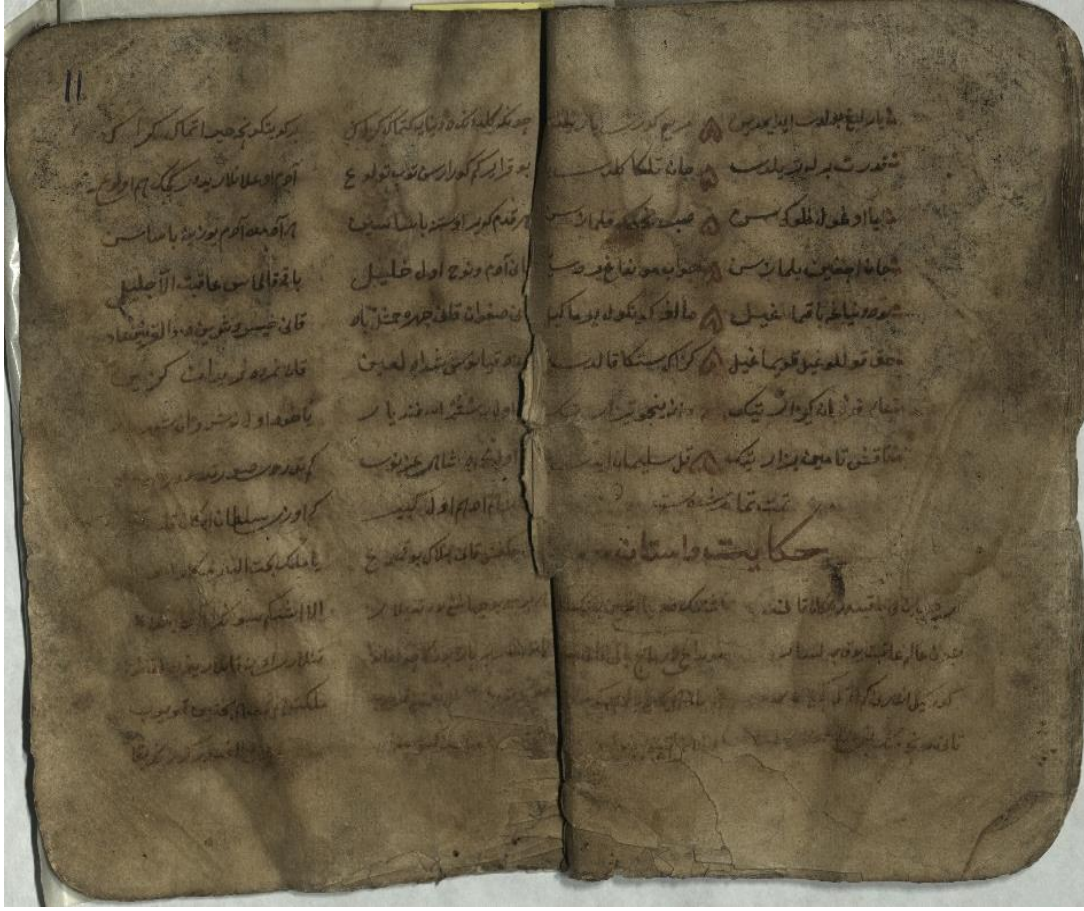
Kılduñuz **yawlaq** 'azîm ağır suvâl (93/1)

Âh urdım kıanı bahtım dewletim (144/1)

Nüşada, manzumenin şairinin adı ile yazıldığı tarihi gösteren beyit yer almamaktadır. Ancak o beytin olması gereken yerde bir satır boşluk bırakılmıştır. Diğer tam nüshaların da ilk beyti durumundaki beyitle başlayan nüsha, diğer nüshalarda bulunmayan aşağıdaki beyitle (yahut da ifadeyle) sona ermektedir. Beyit düzeninde yazılmış olmakla birlikte vezin ve kafiye açısından kusurlu olan ifadelerin nüshanın müstensihi tarafından eklendiği açıktır:

Du'â-i selâm selâmdın soñ

Sözümüz oldı temmet tamâm

Fotoğraf 1: Mirashane Nüshası-1 (M1)

1.2. Mirashane Nüshası-2 (M2)

Nüsha, *Tatarstan Respublikası Fenner Akademiyesé G. İbrahimov İseméndegé Tél, Edebiyat hem Sengat' İnstitutı* bünyesinde kurulmuş olan *Yazma hem Muzikal' Miras Üzegé-Mirashane*'de 740 envanter numarasıyla kayıtlı bulunan 96 varaklık bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Nüshadan ilk söz eden, Sıfatü'l-Kiyâmet adlı eser üzerine yaptığı çalışmada Samet Onur olmuştur (Onur, 2021, s. 909). Nüshanın müstensihî ve istinsah tarihi kayıtlı değildir. Katalogda istinsah tarihi olarak 18. yüzyıl kaydı düşülmüştür. Eserin muhtelif sayfalarında (12b, 52b, 53b, 85a) muhtemelen eserin sahibi Necmüddîn oğlu Hamza¹ tarafından yazılmış olan bir doğum tarihi kaydı vardır. Bu kayıta oğlu Zâkir'in 26 Ocak 1896'da doğduğu ve 1 Şubat'ta da isminin verildiği (85a) ifade edilmektedir. Bu kayıttan eserin sözü edilen tarihten önce istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Nüshanın içinde bulunduğu mecmuada şu eserler bulunmaktadır:

1. **Bâbu fî taħalluķi Âdem 'aleyhi's-selâm** başlıklı Arapça eser. Başlıktan anlaşıldığına göre başka bir eserin ilgili bölümü bu mecmuaya kopyalanmıştır. Eser, Âdem aleyhisselamın yaradılışıyla ilgilidir (1b-35a).

2. **Kitâbu'l-'ilmi fî'l-beyân** başlıklı Arapça eser. İlim öğrenmenin faziletlerini anlatan bir eserdir (35a-45b).

¹ Kitabın 84a sayfasında "İşbu kitâb Necmüddîn oğlu Hamzanıñ-turur" kaydı yer almaktadır.

3. Sıfatü'l-Kıyâmet: Kıyamet alametlerinin anlatıldığı mensur bir eserdir. Elde edilen nüshada eserin ilk varağının bulunmadığı görülmektedir. Samet Onur, reddadede yer alan *sıfat* kelimesinden hareketle sonraki sayfada bu eserin bulunduğunu söylemiştir (Onur, 2021, s. 909). Sayfa numaralarından anlaşıldığı kadarıyla eserde kayıp yaprak yoktur. Bu sayfanın fotoğrafının çekilmediği ya da çekildiyse de pdf oluşturulurken bu sayfanın atlandığı söylenebilir (46a-54b).

4. Yiğit Destanı: M 1359'da İbrahim adlı bir şair tarafından yazılmış manzum bir eserdir (54b-68a).

5. Hâzâ Kitâbu Cümcüme (68b-78b): Aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

6. Cümcümenâme'den sonra "izâ merra'l-mü'minü 'ale'l-mekâbiri" (79a-81b) ifadeleriyle başlayan bölümde birkaç hadis-i şerif ve birtakım dualar yer almaktadır. Bu bölümde "arka (sırt) ağrısına, bel ağrısına, iç (karın) ağrısına karşı vb. yapılacak dualar sıralanmıştır.

Ardından 12 hayvanlı Türk takvimi ile Arabi ay ve gün adlarının verildiği bir tablo, birtakım eski Tatar Türkçesiyle yazılmış ifadeler ve çeşitli karalamaların bulunduğu kısımlar gelmektedir. Sonrasında çok sayıda hadis-i şerifin sıralandığı görülmektedir. Hadis-i şeriflerin ardından da boş bırakılan sayfalara sonradan birtakım yazılar yazıldığı, karalamalar yapıldığı görülmektedir.

Cümcümenâme, mecmuanın 68b-78b sayfalarında yer almaktadır. Nüsha toplam 21 sayfa, yani 10,5 varaktan oluşmaktadır. Nüshanın her sayfasında genellikle 14 satır bulunmakta, ancak son sayfanın 15 satırdan oluştuğu görülmektedir. İlk sayfada (68b) kırmızı mürekkeple eserin adı *Hâzâ Kitâbu Cümcüme* şeklinde verilmiştir. Eserin adının yazıldığı satırın devamında besmele yer almaktadır.

İlk beyti diğer tam nüshalarla aynı olan nüshada toplam 294 beyit vardır. Bu durum da nüshada eksik beyitlerin olduğunu göstermektedir. Nüsha, Cümcümenâme'yle ilgisiz olan ve diğer nüshalarda bulunmayan şu dörtlülle sona ermektedir:

Ol nedür kim İziniñ sermâyesi
Oğulnıñ qarnında yatar anası
Oğulun öltür anası yerge köm
Sad-hezâr olur her bir dânesi

Bu dörtlük, cevabı "buğday" olabilecek bir bilmeceyi andırmaktadır. Bu dörtlüğü hariç tutacak olursak nüsha aşağıdaki -müstensih tarafından hatalı yazıldığı düşünülen-beyitle sona erer:

Gerçi qalumdındur köp haṭâ²
Raḥmetiñ deryâsın kılğıl 'aṭâ

Bu nüshada da çift dudak v'sinin (ﻑ) kullanıldığı görülür:

Suwlar aqar kuşlar uçar zar zar (28/2)

Barup ol **suw** yaqasında olturup (29/1)

Çewre yanımda ḥatun kırnaqlarım (98/1)

Nüshada Harezmi Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan /z/ kullanımına da tesadüf edilmektedir:

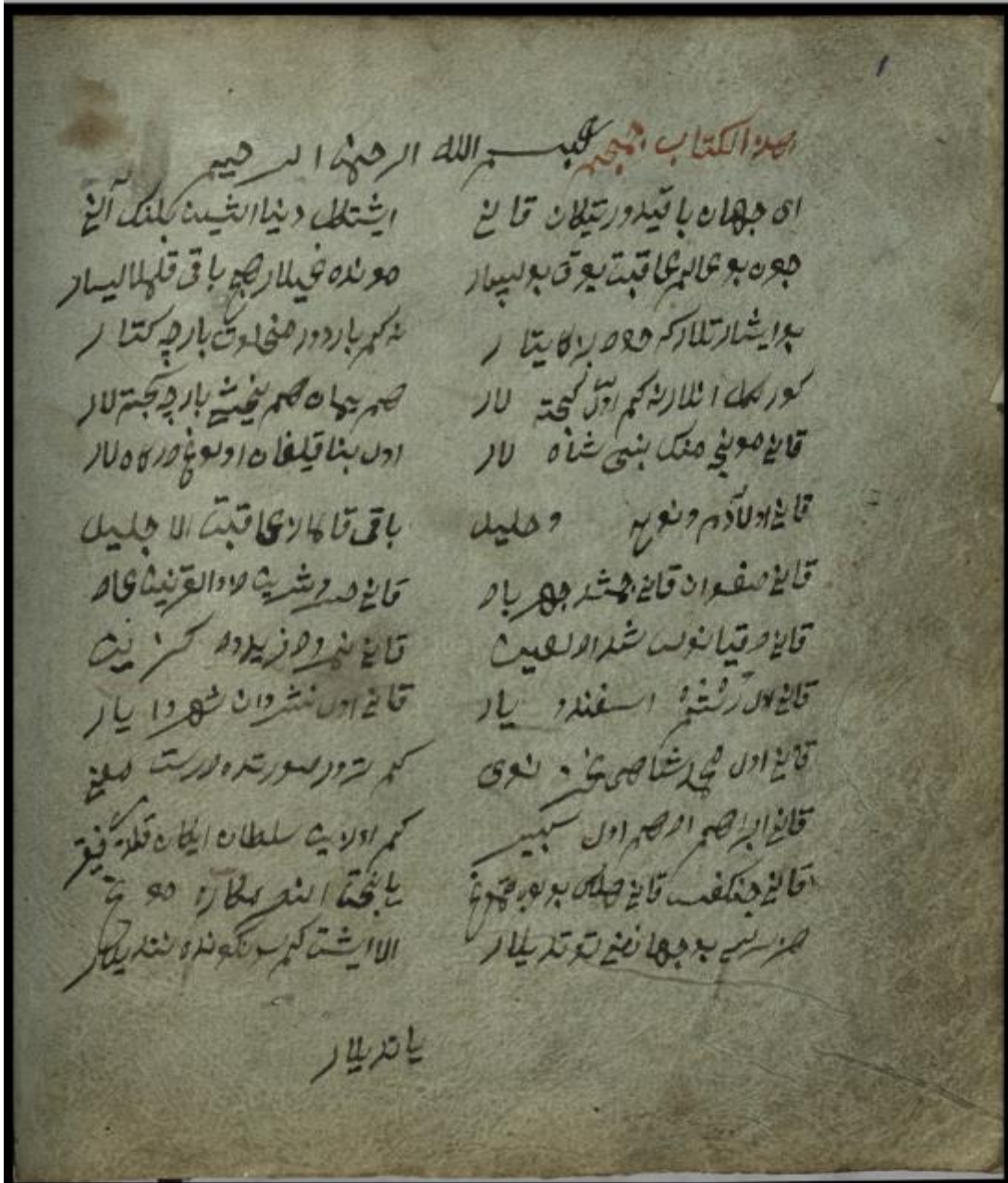
² Mısranın doğru şekli "Gerçi kuluñdın kelüpdür köp haṭâ" şeklinde olmalıdır.

azakı (196/2, 203/2)

Çün bu ‘azāb ‘uqūbetde éken kēzin (257/1)

Harekesiz bir nüsha olmasına rağmen bazı kelimelerde hareke kullanıldığı görülmektedir.:

veyran < vīrān (106/1), murādımını (107/2), ḥamāmğa men (108/1), özümni (108/2), meni antig (111/1), taşğa (124/2).

Fotoğraf 2: Mirashane Nüşhası-2 (M2)

1.3. Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-1 (MK1)

Bu nüsha, Tataristan Millî Kütüphanesinin el yazmaları ve nadir eserler bölümünde 3111T numarasıyla kayıtlıdır. Nüshada eser adı verilmemiş, diğer eserle ayırmak için manzumenin başına besmele-i şerif yazılmıştır.

Nüsha bir mecmua içerisindeydir. Bu mecmuada Cümcümenâme dışında İbrahim Edhem hazretlerini konu alan bir manzume daha olduğu mevcut varaklardan anlaşılmaktadır. Ancak ne yazık ki bu manzumenin baş kısmı ile Cümcümenâme'nin son kısmı eksiktir. Dolayısıyla mecmuada bu eserlerin müstensihî ve istinsah tarihi gibi bilgiler mevcut değildir.

Nüsha çok yıpranmıştır. Bu yıpranmışlık sebebiyle varakların a yüzünde bulunan beyitlerin ikinci mısralarında, b yüzünde bulunan beyitlerin de ilk mısralarında okunamayan kısımlar oluşmuştur. Yazıların -eserin çok okunması sebebiyle mi yoksa başka bir sebeple midir bilinmez- sözü edilen kısımlarında silentiler meydana gelmiştir. Ayrıca bazı sayfaların üst kısımlarında yırtılmalar ve kopmalar meydana gelmiş, bu yırtılma ve kopmalar sebebiyle ilgili sayfaların üstten bir ya da birkaç beyti okunamaz hâle gelmiş veya tamamen yok olmuştur.

Eserin sondan eksik olduğu yukarıda belirtilmişti. Mevcut hâliyle elde 9,5 varak bulunmaktadır. Manzumede ki beyitlerin diğer nüshalara göre farklı yerlerde bulunması, mecmuanın cildinin dağıldığı ve mevcut sayfaların gelişi güzel toplandığını göstermektedir. Yayındaki beyit sırasıyla karşılaştırıldığında nüshada 105. beyitten 262. beyte, 291. beytin ardından 136. beyte, 300. beyitten 228. beyte ve son olarak da 259. beyitten 106. beyte dönüldüğü görülmektedir.

Tam olan diğer nüshalarda da bulunan beyitle başlayan nüshanın sayfaları 15 beyit yazılacak şekilde düzenlenmiştir. Sondan eksik olan nüshada 282 beyit mevcuttur. Ancak bu beyitlerin bir kısmı, daha önce de belirtildiği üzere sayfa üstlerindeki kopmalar ve başka tahribat sebebiyle kısmen ya da tamamen yok olmuştur.

Eksik bir nüsha olmakla birlikte nüshada diğer nüshalarda bulunmayan beyitler olduğu görülmektedir:

MK-1 nüshasında, diğer nüshalarda yer almayan aşağıdaki beyit bulunmaktadır. Bu beyit yayındaki 76 ve 77. beyitlerin arasında zikredilmiştir. Ancak beytin ikinci mısrasının orta kısmından itibaren okunması imkânsız durumdadır:

Yana on miñ ƙal'am bar érdi maƙarr (?)

Yağı düşman ƙazğusındın ...

81 ve 82. beyitler arasında ise aşağıdaki beytin bulunduğu görülmektedir. Bu beytin ikinci mısrasının sonunda da okunamayan bir kelime vardır.

Körmedim firdevs-i kadim tég cinân (?)

Yâ İrem bâğı tég yañaƙım eyler (?) ...

Nüshada çift dudak v'sinin (ف) harfiyle gösterildiği örneklere rastlanmaktadır:

Suwlar aƙar ƙuş uçar zâr zâr 29/2

Barup ol **suw** yaƙasında olturup 30/1

Miñ **téwe** miñ aƙ ökü z miñ ƙoy 87/1

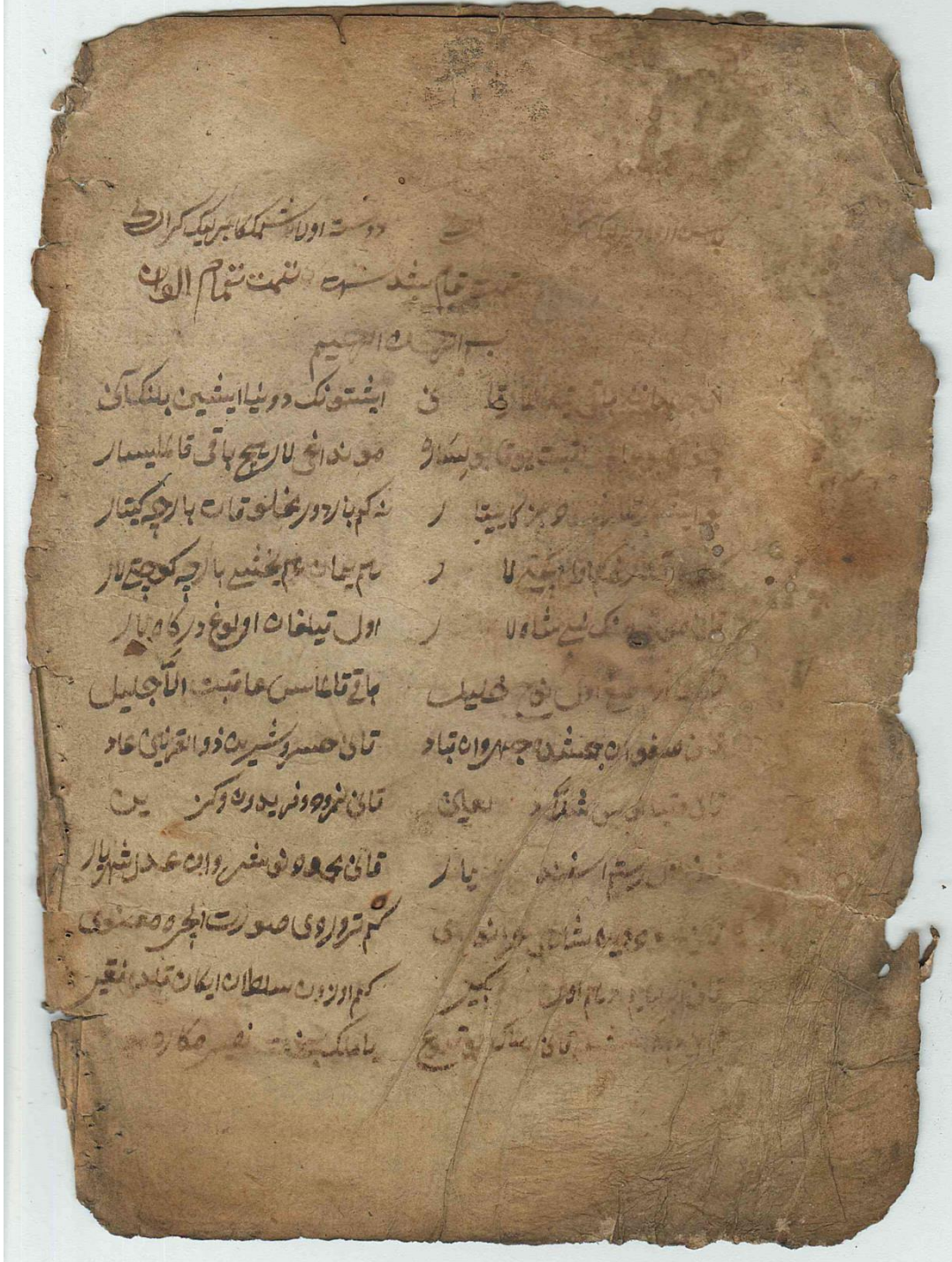
Bu nüshada da ayınlı kelimelerin gayınlı yazıldığı örneklere tesadüf edilmektedir:

Ğisâğa bildürdi ol ... 90/2

Teñri méni ğafv kılğay éy aḡi 114/2

Īsa andın soñ vedāğ kıldı aña 121/1

Ol kim uşbu on sékiz miñ ğālemi 127/1

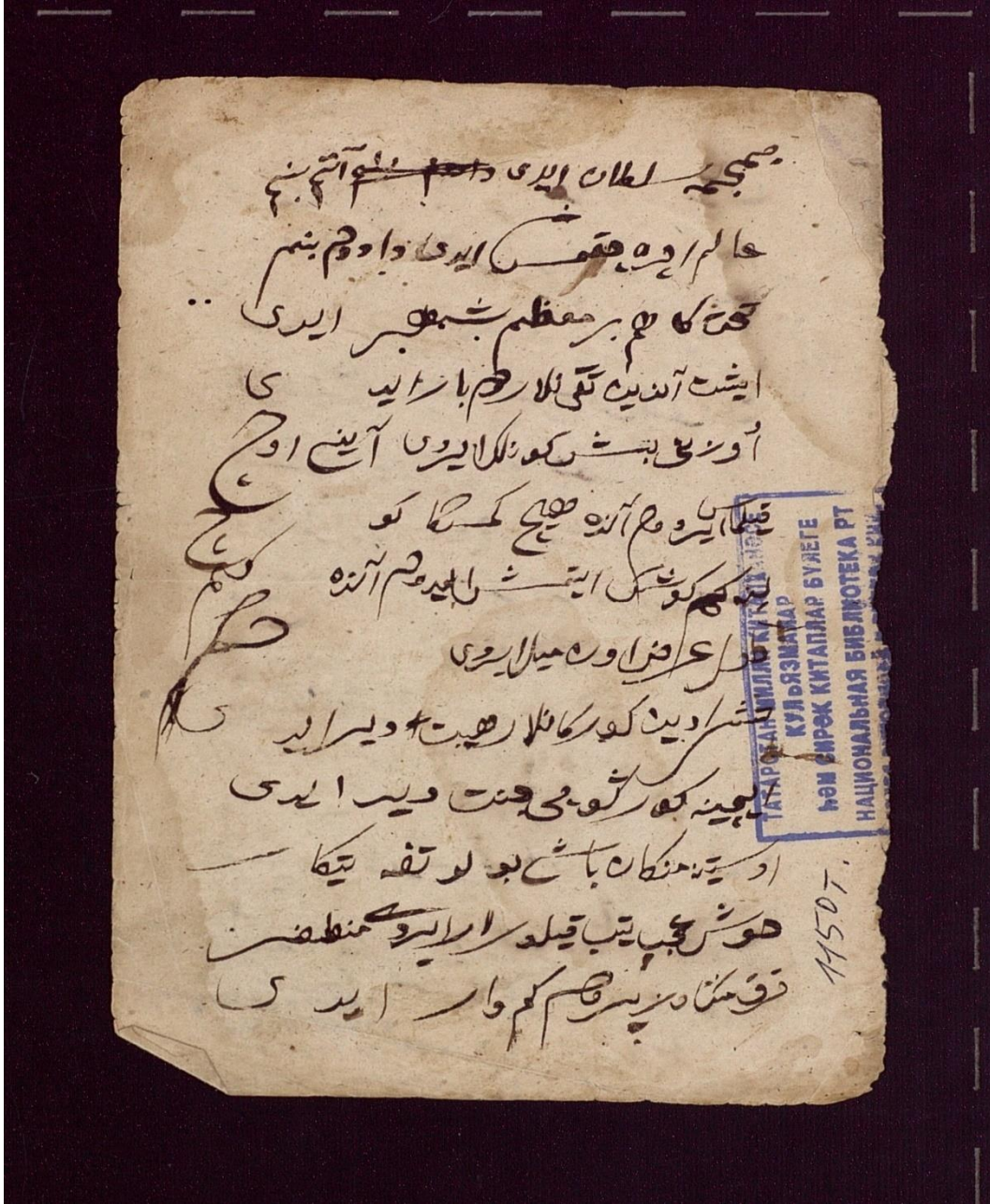

Fotoğraf 3: Tataristan Millî Kütüphanesi Nüşası-1 (MK1)

1.4. Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-2 (MK2)

Tataristan Milli Kütüphanesinde 1150T numarasında muhafaza edilen ve sadece 1 varaktan oluşan bir nüshadır. Nüshada toplam 27 mısra bulunmaktadır. Varağın a yüzünde 13 satır, b yüzünde ise 14 satır vardır. Her beyit 2 satıra yazılmıştır. Dolayısıyla nüshadan elimizde ancak 13,5 beyit mevcuttur. Varak manzumenin orta kısımlarına ait olduğu için nüshanın istinsah tarihi ve müstensihine dair bilgi mevcut değildir. İmlası bozuk olan nüshada yazım yanlışları, vezin hataları ve kafiye kusurları göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 4: Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-2 (MK2)

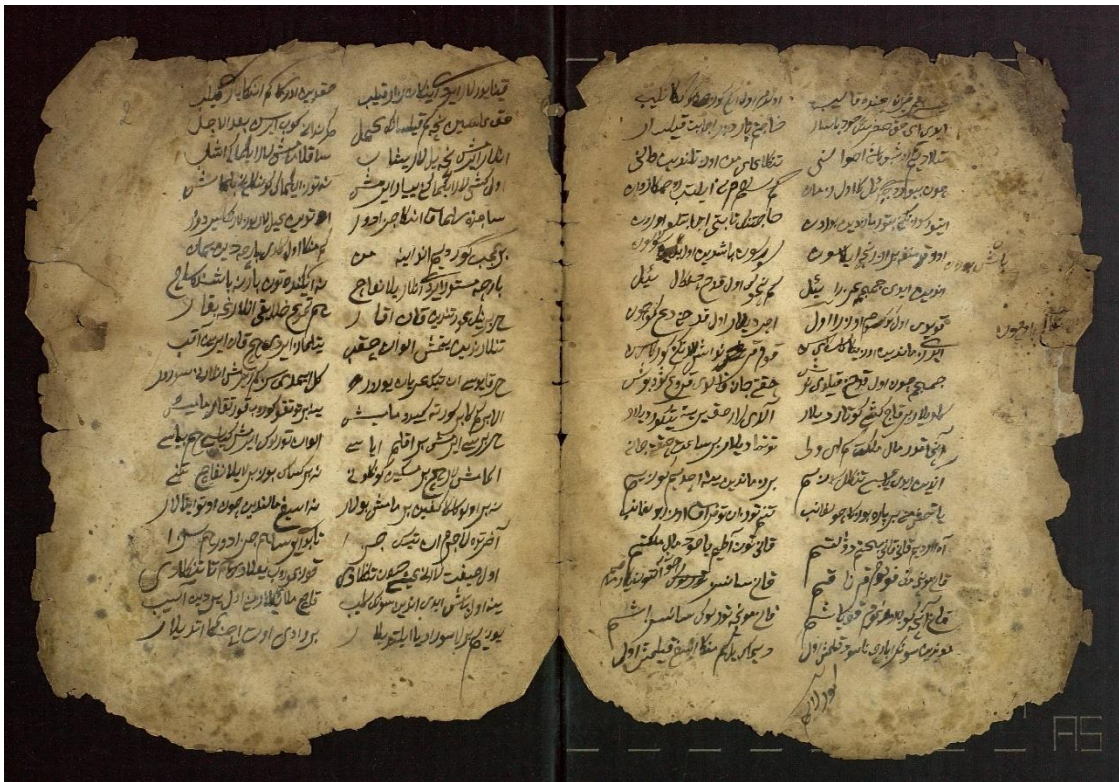
1.5. Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-3 (MK3)

Tataristan Milli Kütüphanesinde 1425T numarayla kayıtlıdır. 2 varaktan oluşan eksik bir nüshadır. Her sayfasında 18 satır bulunan nüshada toplam 72 beyit vardır. Nüshanın elde bulunan yaprakları birbirini takip eden yapraklar değildir. Nüshanın hattı çok özensizdir. Birçok kelimenin yanlış yazıldığı dikkati çekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki müstensih esas aldığı nüshadaki yazıyı okuyamayınca anlamsız kelimeler yazıp geçmiştir. Eldeki iki varakta bazı mısraların üzerinin çizildiği de görülmektedir.

Diğer pek çok nüshada olduğu gibi bu nüshada da çift dudak v'sinin (ف) harfiyle gösterildiği görülmektedir:

Barup ol **suw** yaqasında olturup 12/1

Né közi qalmış né ağzı **gewdesi** 14/1

Fotoğraf 5: Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-3 (MK3)

1.6. Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-4 (MK4)

Tataristan Milli Kütüphanesinde 2754T numarayla kayıtlıdır. Toplam 2 varaktan oluşan eksik bir nüshadır. İlk varağın a yüzü boş bir sayfa iken sonradan Kiril harfleriyle nüshanın nerede, kimden temin edildiğine dair bilgiler yazılmıştır. Buradaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla nüsha 2005 yılında Mari-El Özerk Cumhuriyeti'nde Galim kızı Möslime Ehetova'dan temin edilmiştir.

Nüshanın ilk sayfasında eserin Cümcümenâme olduğu "Hâzâ Kitâbu Sultân-ı Cümcüme ya Îsâ 'aleyhi's-selâm" başlığından anlaşılmaktadır. Başlığın altında besmele-i şerif yer almaktadır. Nüshanın hattı çok bozuktur. Adeta yeni yazmayı öğrenen birinin kaleminden çıkmış izlenimi vermektedir. Sayfalardaki satır sayıları değişkenlik

göstermektedir. İlk sayfada 19 satır varken ikinci sayfada 18, üçüncü sayfada ise 17 satır bulunmaktadır. Nüshanın toplam beyit sayısı 52'dir. Nüshadaki sayfaların birbirini takip etmediği, arada kaybolmuş sayfalar olduğu, manzumedeki beyitlerin diğer nüshalardaki sıraya uymamasından anlaşılmaktadır. İlk vараğın b yüzündeki çobandaki kelimenin diğer vараğın a yüzündeki ilk kelimeyle aynı olmaması da arada kaybolan varaklar olduğunu göstermektedir. Elde mevcut olan sayfaların üçüncüsünde iki beyit kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu kısımlarda Hazreti İsa'nın kuru başa soru sorduğu görülmektedir. Bu iki beyitten hareketle kayıp olan diğer sayfalarda da böyle bir düzen olabileceği düşünülebilir.

Bu nüshada, diğer nüshalarda görülen çift dudak v'si kullanımıyla ilgili örneğe tesadüf edilmemektedir. Ancak nüshanın eksik olması sebebiyle nüshada çift dudak v'sinin kullanılmadığını kesin bir dille söylemek doğru olmayacaktır.

Diğer nüshalarda karşılaşılan Türkçe kelimelerdeki /z/ kullanımının bu nüshada bulunmayabileceği aşağıdaki örnekten hareketle -ihtiyatla da olsa- söylenebilir. Zira Tokar-Uygun tarafından hazırlanan yayında 252. beyitte **kağguruban** şeklinde /z/'li kullanılan kelimenin farklı bir varyantı bu nüshanın 21. beytinde **kağgu birle** şeklinde /y/'li kullanılmıştır:

Ol şıfatlarını Ğısi çün tuğladı

Kağgu birle yığladı hem inçredi

Fotoğraf 7: Tataristan Millî Kütüphanesi Nüshası-4 (MK4)

2. Cümcümenâme Yayınıyla İlgili Düzeltme Tavsiyeleri

Cümcümenâme'nin mevcut 4 nüshası ele alınarak hazırlanan yayında, nüshalardan kaynaklanan birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başlıcalarını vezin bozuklukları ve kafiye kusurları oluşturmaktadır. Bu yazıyla tanıtılan yeni nüshalar ışığında, bu sorunların bazıları çözümlenebilmiştir. Yayının sonraki baskılarında aşağıdaki düzeltmelerin yapılması, eserin daha mükemmel hâle gelmesine yardımcı olacaktır:

1. yayında 93. beytin ikinci mısrası “Kim yana sözlegil [éy] şâhib-i zâl” şeklinde verilmiştir. M2 nüshasında, “éy” kelimesinin mısradaki mevcut olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışmanın sonraki baskılarında, kelimenin köşeli araç içerisinde verilmesine gerek olmadığı anlaşılmaktadır.

2. 99. beytin ikinci mısrasında vezni bozan “aķıp yaş” ibaresi M2’de “aķtı yaş” şeklindedir. Bu şekil, mısranın veznini düzeltmektedir. Ayrıca bu beytin dipnotunda beyitte kafiye sorunu olduğu belirtilmiştir. Ancak baş/yaş kelimelerinde herhangi bir kafiye sorunu olmaz.

3. Yayında, 105. beytin ikinci mısrası vezin kusuru sebebiyle ekleme yapılmak suretiyle “Tüşti nâgâh ki [bu] zevcemge közüm” şeklinde okunmuştur. M2 nüshasında geçen “Tüşti bir cüftümge nâgâh bu közüm” mısrası hem vezne uygundur hem de kelime eklenmesine mahal bırakmamaktadır.

4. 112. beytin ilk mısrası önceki nüshalardan hareketle “Kaldı virân ol köjülni tapmadım” şeklinde okunmuştur. Beytin iki mısrası da “tapmadım” kelimesiyle bittiği için bir kafiye problemi olduğu anlaşılıyor. M2 nüshasında ilk mısranın son kelimesinin “yapmadım” şeklinde olması, bu beyitte de bir düzeltme ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla beytin ilk mısrasının “Kaldı virân ol köjülni yapmadım” şeklinde düzeltilmesinin uygun olduğu anlaşılmaktadır. Mısranın anlamı da “O gönül yıkılmış hâlde kaldı, onu tamir etmedim/edemedim.” şeklinde düzeltilmelidir.

5. 120. beytin ikinci mısrasında geçen “türüg dârü” ifadesi vezni bozmaktadır. Bu ibare yerine, K2 nüshasında bulunup da dipnotlarda gösterilen “dârü dermân” esas alınır ve vezin kusuru bir nebze de olsa ortadan kalkacaktır. Yani mısranın sonraki baskılarda “Tégmesi bir dârü dermân kıldılar” şeklinde verilmesi daha uygun olacaktır.

6. Yayında, 137. beytin ikinci mısrası “Açsam mağrib ĥalâyıķı cân bérür” şeklinde verilmiştir. M2 nüshasında bu mısra “Açsam anı mağrib ĥalkı cân bérür” şeklinde geçmektedir. Görüldüğü üzere bu şekilde de “mağrib ĥalkı” tamlamasında veznin kusurlu olduğu görülmektedir. Ancak bu tamlama Farsça tamlama şekline getirildiğinde, yani mısra “Açsam anı ĥalk-ı mağrib cân bérür” şekline sokulursa kusur ortadan kalkmaktadır.

7. Sadece K2 nüshasında geçen 139. beytin ilk mısrasındaki “Yaratķanıĥ” kelimesi “Yaratķan[nı]ĥ” şeklinde düzeltilmiştir. Bu kelimenin M2 nüshasında “Yaratķanıĥ” şeklinde geçtiği görülmektedir.

8. 141. beytin ilk mısrasında geçen “ol ki” ibaresi sehven yazılmış olmalıdır. Zira bu ibare dipnotlarda “ol kim: ol ki (S1, K1, K2)” şeklinde verilmiştir. Her iki şekil de vezni bozmamakla birlikte ana metinde Türkçe “kim” bağlacının kullanılması daha uygun olacaktır. Bağlaç yeni nüshalardan M2’de de “kim” şeklinde geçmektedir.

9. 142. beytin ikinci mısrasında geçen “zirâ kim atı” ibaresi M2 nüshasında “anıĥ için kim” şeklinde geçmektedir. Bu ibarede, daha az imale ve zihafa müracaat edildiğinden vezin açısından yayındakine nispetle daha uygundur. Bu sebeple mısranın sonraki baskılarda “Anıĥ için kim Ĥabibu’llâh érür” şeklinde verilmesi uygun olacaktır. Mısranın anlamı da ilgili bölümde değiştirilmelidir.

10. 166. beytin ilk mısrası, yayında “Kim-turur teñriñ ayıt tér éy mañbūs” şeklinde verilmiştir. Ancak 165. beyitte geçen “sordılar” fiilini bağlama göre uygun şekilde tamamlayan ifadenin “téyü” olduğu görülmektedir. Dipnotlarda S1 nüshasında vezni bozacak şekilde bulunduğu belirtilen bu ifade M2’de vezne uygun olarak “Kim-turur teñriñ téyü ayt éy mañbūs” şeklinde geçmektedir. Mısranın anlamı, 165. beyitle beraber değerlendirilerek şu şekilde düzenlenebilir: “O zaman gelip beni sıkıca tuttular, heybetleriyle korkutarak ‘Ey hapsedilmiş kişi, tanrın kimdir?’ diye sordular. ‘Cevap veremezsen şimdi ateşten topuzu yersin.’ dediler.”

11. 167. beytin ikinci mısrasındaki “gürzi” kelimesinin M2’de gürz şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin aslı “gürz”dür ve vezni de bozmamaktadır.

12. 168. beytin ilk mısrası yayında “Yana kördim anda zebāni kélip” şeklindedir. M2’de ise beytin “Anı kördim kim zebāniler kélip” şeklinde geçtiği görülmektedir. İkinci mısradaki “basdılar” fiili öznenin de çokluk ekiyle kullanılması gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple bu mısranın “Yana kördim kim zebāniler kélip” şeklinde alınması hem söyleyişi güzelleştirecek hem de özne-yüklem uyumunu sağlayacaktır.

13. 170. beytin ilk mısrasının son kelimesi “kürgüzdiler” ile ikinci mısranın son kelimesi “téğürdiler” arasında kafiye olmadığı görülmektedir. M2’de ilk mısranın son kelimesi “yatğurdılar” şeklindedir ve “téğürdiler” kelimesiyle kafiye oluşturmaktadır. Dolayısıyla mısranın son kelimesinin sonraki baskılarda “yatğurdılar” şeklinde alınması uygun olacaktır.

14. Yayında, 171. beyit “İssilikdin [hem] içim köydi hemān” şeklindedir. Mısrada K1 nüshası esas alınmış, vezinde bir hece eksik kaldığı için de köşeli ayraç içerisinde “hem” kelimesi eklenmiştir. Diğer 3 nüshada ve yeni bulunan nüshalarda, mısra başında “ot” kelimesinin olduğu görülmektedir: Ot issigindin (S1, MK1, M2) / issiginden (S2) / issilikdin (K2), issiligindin (M1). Ancak mısrada bu okumalarla ya vezin kusuru oluşmakta ya da vezin bozulmaktadır. Bu sebeple yayında vezne uyan “issilikdin” ifadesi esas alınarak “hem” kelimesi eklenmek suretiyle mısra vezne uydurulmuştur. Ancak çoğu nüshada mısranın “ot” kelimesiyle başlıyor olması, mısranın bu kelimeyle başlaması gerektiğini göstermektedir. Vezne uydurmak için de “issig” kelimesinin “isig” şeklinde okunması uygun olacaktır. Böylece herhangi bir kelime eklenmesine de gerek kalmayacaktır. Bu düzeltmeden sonra mısra aşağıdaki şekilde olmalı ve mısradaki “isig” kelimesi dizinlerde de düzeltilmelidir:

Ot isigindin içim köydi hemān

15. 172. beytin ilk mısrasında geçen “öt” kelimesinin ünsüzü MK1 ve M2 nüshasında nun harfi ile yazılmıştır. Dolayısıyla kelimenin “ün” şeklinde okunabileceği görülmektedir. Bir üstteki beyitte “bağırıp su ve aman” dilediğinden bahseden Cümcüme’nin bu beyitte “ağzına vurulup susturulması” ve ardından ona “bir kadeh zehir içirilmesi” bağlama daha uygun düşmektedir. Dolayısıyla buradaki öt uçur- ifadesi ve bu ifadeye verilen “ödünü koparmak” anlamının da bağlama uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Burada “sesin kesilmesi” anlamına gelmek üzere öçür- “söndürmek” fiili kullanılmış olabilir. Dolayısıyla uçur- fiilinin öçür- yapılarak ifadenin “ün öçür- şeklinde okunup anlamının da “sesini kesmek, susturmak” şeklinde verilebileceğini düşünmekteyiz. Mısra aşağıdaki şekilde olmalıdır:

Urdılar ağzıma ün öçürdiler

Mısranın aktarımı da şu şekilde yapılmalıdır: “Vurdular ağzıma, susturdular.” Bu kelimelerin dizinde de düzeltilmesi uygun olacaktır.

16. 185. beytin ikinci mısrasının “Tégmesinde kayu kıllar né yanar” şeklinde okunduğu görülmektedir. Burada bir okuma hatası olduğu açıktır. Dipnotta farklı nüshalarda kelimenin “kıyınar” şeklinde olduğu belirtilmesine rağmen bu kelimenin sadece S1’de (قاینار) şeklinde yazıldığı, diğer iki nüshada ise (قینار) şeklinde olduğu görülmektedir. Çalışmaya esas alınan S1 nüshasındaki yazımdan dolayı “kıyınar” şeklinde okunan kelime, diğer nüshalardaki nüans gözden kaçırılınca hatalı okunmuş olmalıdır. Yeni tespit edilen iki nüshada da (M1 ve MK1) kelimenin (قینار) şeklinde yazıldığı görülmektedir. Bu kelimenin doğru okunuşu da “ceza vermek, cezalandırmak, azap etmek” anlamına gelen “kına-” olmalıdır. Dolayısıyla mısra “Tégmesinde kayu kıllarını kınar” şeklinde olmalıdır. Bu mısranın aktarımı da şu şekilde düzeltilmelidir: “Her birinde hangi kılları cezalandırır?” Kelimenin dizinde madde başı olarak yer almadığı da görülmektedir.

17. 186. beytin mısra sonlarında geçen “aytalım/kaytalım” kelimeleri de bağlama uymamaktadır. Çünkü Hazreti İsa, Cümcüme’ye sormuştur ve Cümcüme buraya kadar hep teklik ifadeler kullanmıştır. Bu beyitte de teklik kullanarak “aytayım/aydayım” demesi beklenirdi ki yeni bulunan bir nüsha (MK1) yanında eserde incelenen nüshaların bazılarında da bu ifadenin bulunduğu görülmektedir. S2’de “aydam” olduğu ifade edilen kelimenin imlasına bakılacak olursa (ایدیم) onun da “aydayım” olduğu görülecektir. Burada bir tercih hatası yapıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, diğer nüshalardaki vezin problemi olmalıdır. Yeni nüshalardaki şekillerden de yararlanılarak beyit aşağıdaki şekilde düzeltilmelidir:

Andın ol baş aydı tınlañ aytayım

Néçe menzil kördüğüm şerh éteyim

Beytin aktarımı ise şu şekilde yeniden düzenlenmelidir: “Sonra o baş “Söyleyeyim de dinleyin, nereleri gördüğümü açıklayayım, dedi.”

18. 188. beytin iki mısrası da aynı anlama gelen “kıtırak” kelimesiyle bitmektedir. Bu durum da kafiye açısından sıkıntı doğurmaktadır. M2 nüshasında beytin ilk mısrasının diğer nüshalara göre farklı bir kelimeyle sonlandığı ve “kıtırak” kelimesiyle de uygun bir kafiye oluşturduğu görülmektedir. Bu sebeple beytin aşağıdaki şekilde düzeltilmesi uygun olacaktır:

Tegme biriñ tübi birindin yırağ

Kını artuğrağ hem otı kıtırak

Beytin bu hâliyle Türkiye Türkçesine aktarımı da şu şekilde yeniden düzenlenmelidir: Her birinin dibi bir diğerinden derindir. Azapları fazla ve alevleri de daha şiddetlidir.”

19. 210. beytin ilk mısrasında geçen “öz[er]in” kelimesindeki tamir, yeni bulunan üç nüshada (M1, M2, MK1) kelimenin bu şekliyle geçmesinden dolayı gereksiz kalmıştır. Sonraki baskılarda köşeli ayraç kaldırılmalıdır.

20. 219 ve 220. beyitlerin mısra sonlarında *sızğurup* ve *kızdurup* kelimeleri kafiye oluşturmuştur. Hâliyle aynı kelimelerle kafiye oluşturmak ahengi bozucu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. M2 nüshasında diğer nüshalardan farklı olarak 220. beytin kafiyeleri *sızğurur* ve *kızdurur* kelimeleriyle teşkil edilmiştir. Kelimelerin sonundaki ekin değişmesi, anlamı çok fazla etkilememektedir. Arka arkaya gelen bu iki beyitteki ahenk bozukluğu, “Şair, acaba ahengi değiştirmek için 220. beyitte farklı bir ifade kullanmış olabilir mi? sorusunu akıllara getirmektedir. Ancak bu ifadelerin yalnızca M2 nüshasında bulunması da meseleye ihtiyatlı yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.

21. 235. beytin ilk mısrası “Yana bir kıavim saçındın asılıp” şeklinde okunmuştur. Lakin dipnotlarda verilen bilgiye göre K2 nüshasında “saçındın” kelimesinden önce “öz” kelimesinin de bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca yeni bulunan MK1 nüshasında da beyit “Yana bir kıavm öz saçındın asılıp” şeklinde geçmektedir. Bu şekliyle vezinde de herhangi bir problem olmamaktadır. Dolayısıyla “kıavm” kelimesinin “kıavim” şeklinde okunmasına gerek yoktur.

22. 236. beytin ilk mısrasında da 19. maddede sözü edilen yanlış değerlendirme söz konusudur. Bu beyitte de “kıaynur” kelimesinin “kıayur” şeklinde olması gerekmektedir. Burada, 235. beyitte sözü edilen topluluğa yapılan cezadan söz edilmektedir. Yani anlam “kıaynamak” değil “cezalandırmak, azap etmek” istemektedir. Buna göre 235 ve 236. beyitleri Türkiye Türkçesine şu şekilde aktarmak gerekmektedir: “Saçlarından asılıp yüzlerine ateşten zincirler saçılmış olan bir kavme azap ediliyordu. Bu ceza sebebiyle onlar çok feryat ediyorlardı. Onlara Hak'tan başka kimse yardım edemezdi.” Kelimenin yanlış okunduğu için dizinde yer almadığı yukarıda belirtilmişti.

23. Yayında, 244. beytin ikinci mısrası “Barça tamuğ hılayık ana baqar” şeklinde verilmiştir. Görüldüğü üzere “hılayık” kelimesinin ilk hecesinde imale, ikinci hecesinde ise zihaf vardır. Üstelik de “tamuğ hılayık” şeklinde bir tamlama yapılmak durumunda kalmıştır. Bu bir isim tamlaması olduğuna göre kelimenin “hılayıkı” şeklinde olması gerekirdi. Mevcut nüshalardan hareketle bu mısra ancak bu kadar vezne uydurulabilmiştir. Yeni bulunan nüshalardan MK1’de mısranın “Barça tamuğ halkı anlarğa baqar”, M2’de ise “Hemme tamuğ ehl[i] anlarğa baqar” şeklinde geçtiği görülmektedir. Bu iki şekil de yayında verilen şekilden daha kusursuzdur. Dolayısıyla eserin yeni baskısında bu iki şekilden birisi tercih edilmelidir.

24. Yayında, 250. beytin ikinci mısrası “Né asıg çün mālıdın [hem] ötdiler” şeklinde verilmiştir. Ancak eserin esas alındığı S1 nüshasında bu mısranın problemlili olduğu görülmektedir. S1’de mısradaki tek düzgün okunan kelime “ötdiler” kelimesidir. Diğer kelimelerin tamamı, müstensihin kopyasını yaptığı nüshadaki kelimeleri tam okuyamamasından kaynaklı olarak anlamsız yazılardan ibarettir. Mısranın baş kısmı diğer nüshalardan alınmış, bir de “hem” kelimesi eklenmek suretiyle beyit vezne uydurulmuştur. Diğer nüshalarda ve yeni bulunan nüshalarda bu mısranın S1’den farklı olduğu görülmektedir. Bu mısralar da anlamca ilk mısra ile bütünlük sağlamaktadır. Bu sebeple beytin ikinci mısrasının diğer nüshalarda geçen aşağıdaki şekillerden biriyle düzeltilmesi uygun olacaktır. Ancak bu mısralarda da “mālıdın” yerine “mālındın” şekli geçmekte, bu şekil de vezni bozmaktadır. O sebeple eserde de vezne uydurmak için kelimenin “mālındın” şekli tercih edilmiştir:

Né asıg çün mālındın otda sızar (S2) “Artık malından ne fayda vardır, çünkü ateşte erimektedir.”

Né asıg çün mālındın otda yanar (MK1, M1) “Artık malından ne fayda vardır, çünkü ateşte yanmaktadır.”

25. 252. beytin ilk mısrası S1 esas alınarak “Ol şıfatları ‘İsi çün tııladı” şeklinde verilmiştir. Ancak M2 nüshasında mısranın vezne daha uygun olarak aşağıdaki şekilde geçtiği görülmektedir:

Ol şıfatlarını çün ‘İsi tııladı

26. 279. beytin ilk mısrasında “İlyās” kelimesine köşeli ayraç içinde +ııı ilgi hâli eklenmiştir. M2 nüshasında kelime “İlyāsııı” şeklinde geçtiği için bu eklemeye de gerek kalmamıştır. Sonraki baskılarda düzeltilmelidir.

27. yayında, 300. beytin ilk mısrası mevcut değildir. Tek nüshada geçen bu beytin ilk mısrası, K2 nüshasının ilgili sayfasında var olan tahribat sebebiyle okunamamıştır. Bu beytin yeni bulunan nüshalardan MK-1’de de geçtiği görülmektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bu nüsha da oldukça tahrip olmuştur. Bu sebeple ilk mısranın baş kısmı da okunamayacak kadar kötü durumdadır. Ancak vezin ve anlam göz önünde bulundurularak mısra ve dolayısıyla beyit aşağıdaki şekilde okunmuştur:

[Birge mengü] alan ezgü at bolur

Yok kim ol yâbânda mengü at³ bolur

Beyit şu şekilde anlamlandırılabilir: “Daima birlikte kalanlar iyi ad sahibi olurlar (?). Yok, öyle olmazlarsa yazıda yabanda sonsuza kadar binilecek at olurlar.”

Sonuç

Cümcümenâme yayını Türkoloji çalışmaları için önemli bir katkı sağlamıştır. Mevcut 4 nüshaya bu çalışmayla ikisi tam, birisi sondan eksik ve üçü de çok eksik olan altı nüsha daha eklenmiş oldu. Eserin değişik kütüphanelerde başka nüshalarının çıkması da muhtemeldir. Dünya kütüphaneleri muhafaza ettikleri eserlerin kataloglarını dijital dünyaya açtıkça Cümcümenâme’nin yeni nüshalarına da ulaşılabilecektir. Elde bulunan nüshalardaki imlaya, vezne ve kafiye yapısına bakıldığında hiçbirinin müellif nüshası olmadığı yahut da müellif nüshasından istinsah edilmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple de eserde çokça vezin ve kafiye kusurlarına tesadüf edilmektedir. Yeni nüshalara ulaşıldıkça bu kusurlar ortadan kalkabilecek, hâlâ problemlili olan yerler çözüme kavuşturulabilecektir. Bu çalışmayla yeni nüshalardan hareketle yayında kullanılan nüshalardaki bazı problemlili yerlere ışık tutulmuş ve bunların bir kısmı düzeltilmiştir. Bulunacak yeni nüshalarla geri kalan problemlili yerlerin de düzeltilmesi ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- ÇİFTOĞLU ÇABUK, A. (2019). “Cümcüme Sultan Hikâyesinin Harezmi Türkçesi Nüshaları Üzerine”. *Yeni Türkiye Dergisi, İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Özel Sayısı II*. 106: 429-434.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ONUR, S. (2021). “Harezmi Türkçesi Özellikleri Gösteren Sıfatü’l-Kıyâmet Risalesi ve Harezmi Türkçesi Üzerine Yeni Bir Teori”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. VI/2: 907-946.
- TOKER, M. - M. UYGUN (2019). “Hüsâm Kâtip’in Cümcümenâme’si”. *Yeni Türkiye Dergisi, İlk Dönem Türkçe Eserler Özel Sayısı II*. 106: 422-428.
- TOKER, M. - M. UYGUN (2020). *Hüsâm Kâtip, Cümcümenâme (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizinler-Tıpkıbasım)*. Konya: Palet Yayınları.
- ÜNLÜ, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

---

³ Kelime K2 nüshasında  şeklinde yazıldığı için yayında da *ad* şeklinde okunmuştur. Lakin MK-1 nüshasında kelimenin  şeklinde yazıldığı görülmektedir. Anlama da bu ikinci şekil daha uygun görünmektedir.